

CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NİN İLK UN FABRİKALARINDAN... AKSARAY AZM-İ MİLLÎ T.A.Ş.

MUSTAFA
FIRAT
GÜL

Bugün sizlere Azm-i Millî T.A.Ş.'den Azm-i Millî Sanayi Müzesi'ne dönüşen tarihî fabrikanın hikayesini anlatmak istiyorum. Bilindiği üzere 2010-2012 arasında yüksek lisans tezi olarak *Aksaray Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi*'ni hazırlamıştım. Yalnızca Aksaray'ın değil aynı zamanda Türkiye'nin en önemli endüstri miraslarından olan Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi'nin tarihî un fabrikası ile hidroelektrik santralinin aslına uygun şekilde muhafaza edilmesi, yarınlara değil kıyamete kadar kalması benim en çok istediğim şeylerin başında gelmektedir.

Aksaray Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi, 1924 yılında Aksaray Milletvekili Vehbi Çorakçı'nın teşebbüsü ile; T.C. Ziraat Bankası, Aksaray Belediyesi, Aksaray Valiliği Özel İdaresi, Sanayi ve Maadin Bankası (Sümerbank) ve Aksaray Halkının iştirakiyle 250.000 TL sermaye ile kurulmuş Cumhuriyetin ilk un fabrikalarından birisi olarak faaliyete başlamış bir anonim şirkettir. 1924 yılında Almanya'da faaliyet gösteren

“MIAG” firması ile yapılan anlaşma neticesinde 30 Ton/Gün kapasiteli bir un fabrikası inşa edilerek montajı tamamlanmış, ayrıca gerek fabrikayı işletecek gerekse şehrin enerji ihtiyacını karşılayacak 216 Kwh elektrik üretecek Hidroelektrik santrali de Mamasın Barajı'nın altında Boğaz mevkiinde kurulmuştur. Bu tesisler 1926 yılında işletmeye alınmıştır. Bu tarihte hidroelektrikle aydınlanan ikinci şehir Aksaray'dır. 30 Ton/Gün kapasiteli fabrikada 1983 yılında yapılan revizyon ile kapasite 45 Ton/Güne çıkarılmış ancak makine ve ekipmanlarının büyük bir kısmı ahşap olan ve 70 yıldır bil fiil çalışan sistem 1997'de emekliye ayrılmıştır.

Azm-i Millî T.A.Ş. 1937 yılında un fabrikası haricinde, köylünün buğdayını kıracak ve öğütecek iki taşlı bir kara değirmen ile et, yağ, peynir gibi gıda maddelerini muhafaza etmek için soğuk hava deposu kurmuş, ayrıca buz imalatı da yapmaya başlamıştır. Yani şirket 1937 yılından itibaren Aksaray'da un üretimi ve kara değirmen kırmacılığı, buz üretimi, elektrik üretimi ve dağıtımı ile Soğuk hava depoculuğu olmak üzere birçok konuda faaliyet göstermiştir.

İl genelinde uzun yıllar Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan faydalanan tek kuruluş Azm-i Millî T.A.Ş. olmuştur.

İkinci Fabrikanın Açılması:

1952 yılında Aksaray'ın elektrik abonelerinin çoğalması ve Aksaray sanayisinin ihtiyacını

karşılama üzere hidroelektrik santraline, 160 kwh gücünde bir tribün daha ilave edilerek elektrik üretimi 360 kwh'e çıkarılmıştır. Sonraki dönemde Hirfanlı Barajı'ndan elde edilen elektrik şehrin ihtiyaçlarına cevap verince şirketin ürettiği elektrik yalnızca kendi bünyesinde değerlendirilmiştir. 1957 yılında alınan karar neticesinde 65 Ton/Gün kapasiteli ikinci bir fabrika ile bu fabrikayı çalıştıracak 450 kwh enerji kapasiteli Dizel

santralin kurulmasına başlanmıştır. T.M. Ofisinin aracılığı ile İngiltere'de "SYMON" firması ile anlaşma sağlanmış, inşaat ve montaj çalışmaları 1960 yılında tamamlanarak üretime geçmiştir.

Böylece 1960 yılında un üretimi 100 ton/gün, elektrik üretimi ise 810 kwh'e çıkarılmıştır. Henry Symon tarafından montajı yapılan 60 Ton/Gün kapasiteli fabrikada 1995 tarihinde yapılan tadilat ve yenileme ile kapasite 113 Ton/Gün'e çıkarılmış ve son durumu itibarıyla toplam kapasite 158 Ton/Gün'e çıkarılmıştır. Bu fabrika 2002'de kapanmış ve *maalesef* 2006'da yıktırılmıştır.

Azm-i Millî T.A.Ş.'nin tarihî un fabrikası neden önemlidir?

Azm-i Millî T.A.Ş. uzun yıllar üretmiş olduğu kaliteli unlarını yurt içinde pazarlamış, bölgesinde kepek ve kırık buğday satarak hayvancılığı teşvik

etmiştir. Ayrıca buğday destekleme alımı gerçekleştirmiş olup, Aksaray bölgesinde buğday, un ve ekmek fiyatlarını dengelenmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. İş istihdamı sağlamakla beraber, Ankara Büyük Şehir Belediyesi Halk Ekmek Fabrikası'nın, askeri birliklerin ve Kızılay'ın uzun yıllar ununu karşılamıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli endüstri miraslarından olan Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi sadece Aksaray için değil ülkemiz için oldukça önemlidir. Binasıyla ve sistemiyle birlikte hem hidroelektrik santralinin hem de un fabrikasının günümüze gelmesi, orijinallliğini

yitirmeyen bu eserlerin müze; -tozu, mantarı vs yüzünden hastalanmama rağmen- arşivinin araştırmacılara ücretsiz olması şehir ve şehirli adına gurur vericidir.

Azm-i Millî Sanayi Müzesi olarak hizmetine devam eden tarihî binaya gözümüz gibi bakmalıyız.